

CHAPTER «GEOGRAPHICAL SCIENCES»

GEOGRAPHICAL ASPECTS OF TOURISM AND RECREATION DEVELOPMENT IN URBANIZED AREAS

ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ В УРБАНІЗОВАНИХ ОБЛАСТЯХ

Oksana Braslavska¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-473-3-10>

Abstract. Modern trends of urbanization and globalization lead to significant changes in the structure and functioning of cities. Urbanized areas are becoming centers of economic, cultural and social life, which affects the development of tourism and recreation.

Tourism in such areas contributes to economic growth, job creation, and improvement of the quality of life the population. However, the rapid growth of the population and the expansion of urban infrastructure create new challenges for sustainable development of tourism and recreation, which requires in-depth scientific research. Urbanized areas are characterized by high population density, developed infrastructure and a variety of cultural and natural resources that are attractive to tourists and attractive to tourists, and at the same time, the growth of tourism can have negative consequences for the environment and local communities. Therefore, it is important toto study the geographical aspects of tourism and recreation development, taking into accountthe specifics of urbanized areas. The relevance of this study is as follows the need to develop scientifically sound approaches to the management and planning of tourist and recreational activities in cities, which allows to ensure balanced development of tourism, preservation of natural and cultural resources, andas well as improving the quality of life of the population.

¹ Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor of the Department of Geography, Geodesy and Land Management,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Ukraine

The study of geographical aspects of tourism and recreation development in urbanized areas is of great importance for Ukraine, where urbanization processes are ongoing and the tourism potential of many cities remains underestimated. The results of the study can serve as a basis for developing strategies for the development of tourism and recreation in Ukrainian cities, and contribute to increasing their competitiveness in the international tourism market and ensure sustainable development of urbanized areas.

Thus, the relevance of this study is determined by the need to study and address complex issues related to the development of tourism and recreation in the context of urbanization, which is of great importance for the economic, social and environmental development of cities.

1. Вступ

Сучасні тенденції урбанізації та глобалізації призводять до значних змін у структурі та функціонуванні міст. Урбанізовані області стають центрами економічного, культурного та соціального життя, що впливає на розвиток туризму та рекреації. Туризм у таких областях сприяє економічному зростанню, створенню нових робочих місць та поліпшенню якості життя населення. Однак, стрімке зростання населення та розширення міської інфраструктури створюють нові виклики для сталого розвитку туризму та рекреації, що потребує глибокого наукового дослідження. Урбанізовані області характеризуються високою щільністю населення, розвиненою інфраструктурою та різноманіт-тям культурних і природних ресурсів, які є привабливими для туристів і водночас зростання туризму може мати негативні наслідки для навколишнього середовища та місцевих громад [2]. Тому важливо досліджувати географічні аспекти розвитку туризму та рекреації, враховуючи специфіку урбанізованих областей. Актуальність даного дослідження полягає в необхідності розробки науково обґрунтованих підходів до управління та планування туристично-рекреаційної діяльності в містах, що дозволяє забезпечити збалансований розвиток туризму, збереження природних і культурних ресурсів, а також поліпшення якості життя населення.

Дослідження географічних аспектів розвитку туризму та рекреації в урбанізованих областях має велике значення для України, де про-

цеси урбанізації тривають активно, а туристичний потенціал багатьох міст залишається недооціненим. Результати дослідження можуть стати основою для розробки стратегій розвитку туризму та рекреації в українських містах, сприяти підвищенню їх конкурентоспроможності на міжнародному туристичному ринку та забезпечити сталий розвиток урбанізованих територій.

Урбанізовані території – традиційний об'єкт дослідження соціально-економічної географії, зокрема географії населення, географії міст та геурбаністики. Вивченням цих територій займалися: Бардаш С., Черниш Д. [2], Зарубіна А., Сіра Е., Демчук Л. [7], Левицька І. [10], Роїк О., Недзвецька О. [17]. Пацюк В., Казаков В. [28].

Що ж до туризму, то дослідження визначення туристських територій та рекреації займалися: Борисюк О., Дудник І., Беркова О. [4], Касенкова К. [9], Радіонова О., Добрянська А. [16], Слатвінська Л., Збиранник О. [19], Замула І., Шавурська О. [30].

Для прийняття туристів туристським територіям необхідні якісні послуги (трансфер, розміщення та харчування з відповідним рівнем обслуговування), визначні місця для їх залучення, а також інформаційні системи – важливий засіб функціонування регіону на туристському ринку. Проблеми урбанізації, визначення урбанізованих територій досліджуються багатьма українськими та зарубіжними вченими. Більшість робіт присвячена проблемам міст та урбанізованим територіям, агломераціям, як центрів та ареалів концентрації населення, виробничої та соціальної сфери.

Таким чином, актуальність даного дослідження визначається потребою у вивченні та вирішенні комплексних питань, пов'язаних із розвитком туризму та рекреації в умовах урбанізації, що має велике значення для економічного, соціального та екологічного розвитку міст.

2. Географічні аспекти розвитку туризму та рекреації

У світі міста стали місцем концентрації основної частини населення планети. За оцінками ООН, чисельність міського населення світу у 2023 році досягла 4,2 млрд осіб, або 55% від загальної чисельності світового населення. У середині XX століття міське населення світу налічувало трохи більше 750 млн осіб, а сільське – майже 1,8 млрд осіб, що майже в 2,5 рази більше. У сільських поселеннях мешкало близько

70% населення світу, у міських поселеннях – 30% і населення світу було переважно сільським. Швидкі темпи урбанізації призвели до того, що у 2007 р. було подолано історично важливий етап – вперше за всю історію людства чисельність міського населення перевершила чисельність сільського (3363 проти 3343 мільйонів осіб) [29]. На сьогодні темпи зростання чисельності міського населення практично вдвічі перевищують темпи зростання чисельності населення всієї планети.

В умовах урбанізованих територій виступають як ємних територій туристської цінності і ця причина є головною для формулювання актуальності вивчення урбанізованих територій як ареалів концентрації туристично-рекреаційної діяльності. Економічна роль міст невинно зростає, міста можуть надавати собою різноманітний набір послуг, удосконалюючи благоустрій та розвиваючи інфраструктуру, посилюючи свою туристичну привабливість, пропонуючи різноманітні споживчі можливості для різних сегментів ринку. Потреби населення міст у відпочинку та відновленні спрямовані насамперед на наявні у регіоні природні ресурси та об'єкти інфраструктури. Відповідно, поняття рекреаційного потенціалу урбанізованих територій включає сукупність всіх засобів і можливостей території (з урахуванням ресурсів суміжних територій) для задоволення потреб населення у відновленні сил організму та у відпочинку.

В умовах сьогодення спостерігаються численні культурні та соціально-економічні проблеми, пов'язані зі швидким розвитком туризму у сучасних містах. Туризм має тенденцію концентруватися у певних частинах міст (зазвичай в унікальних історичних районах), який крім унікальності та автентичності, створює економічні ефекти, потенційно сприяючи появі місць з високою концентрацією туристів і низьким перебуванням місцевих жителів, які віддають перевагу іншим більш тихим і доступним місцям. У сучасних умовах туризм має тенденцію посилювати процеси просторової реорганізації, що спостерігаються в центральних районах багатьох міст, де колишні промислові будівлі реконструюються під лофти або інші творчі простори, а колишні працівники змінюються новими креативними фахівцями. Цей процес облагородження сучасних міст може бути посилений розвитком туризму як за рахунок будівництва готелів, так і інших елементів туристично-рекреаційного профілю [27].

При вивченні привабливості туристської території зазвичай використовують соціологічні та географічні підходи. При соціологічному підході проводяться дослідження, які включають комплекс методів. З них ключовими є методи соціологічного опитування цільової аудиторії: анкетування місцевих жителів та туристів, а також інтерв'ю експертів, якими є представники туристських об'єднань, організацій та компаній, органи управління різного рівня [11].

При географічному підході, як правило, оцінюється туристично-рекреаційний потенціал (ТРП) території та виділяються основні туристично-рекреаційні ресурси. Для оцінки ТРП території проводиться дослідження туристично-рекреаційних потреб місцевих жителів та туристів на основі вибіркового соціологічного дослідження та методу інтерв'ювання. Оцінка території для розвитку туристично-рекреаційної діяльності передбачає вивчення потенціалу території, виходячи з потреб місцевих жителів території та туристів, з використанням системного підходу та визначальної позиції організаторів відпочинку, професійних експертів. Далі виділяється об'єкт та суб'єкт оцінки, визначаються критерії, параметри, що дозволяє отримати приватні та підсумкові оцінки ТРП території, які в даний час виконуються на основі методу класифікації [24]. Типологізація туристичного простору стає одним із ключових методів, що дозволяють виявити туристичну привабливість територій, що, зрештою, забезпечить конкурентоспроможність туристських регіонів. Слід виділити два основні критерії типологізації туристичного простору. Це, по-перше, туристично-рекреаційні цілі території та, по-друге, циклічність розвитку туристського простору. Для визначення привабливості тієї чи іншої території проводиться оцінка туристично-рекреаційного потенціалу, а також різноманітні соціологічні опитування, як місцевих жителів, так і туристів [21].

На сьогоднішній день немає конкретного визначення як для «урбанізованих територій», так і для «неурбанізованих територій». До цих територій, як правило, відносять міста чи агломерації. Термін «неурбанізовані території» був запроваджений Організацією економічного співробітництва та розвитку у 2000-х роках [11].

Що ж до туристичних територій, то під ними розуміється ареал, що має комплекс туристських ресурсів; географічно певне місце, що концентрує найбільш цінні туристські ресурси, а також об'єкти

туристського інтересу, що виділяється у складі туристського регіону із зазначенням у кадастрах та інших видах документації та запровадженням режиму пріоритетного цільового функціонування та розвитку туризму в його межах. Тему урбанізованих туристичних територій ще не вивчено. Окрім туристичних територій розглядаються урбанізовані туристичні території, урбанізовані рекреаційні зони. До їх складу входять міста-курорти, міста-екскурсійні центри та дачні селища. Міста-курорти та міста-екскурсійні центри є максимально урбанізованими територіями, які призначені для задоволення рекреаційних потреб [3].

Урбанізовані області представляють собою регіони з високою щільністю населення, розвиненою інфраструктурою та широким спектром економічної діяльності, і ці території включають міста та їхні околиці, які в сукупності утворюють урбаністичні агломерації. Урбанізація є глобальним процесом, який активно впливає на соціально-економічний розвиток суспільства, змінюючи спосіб життя мільйонів людей. Значення урбанізованих областей важко переоцінити, оскільки вони виконують кілька ключових функцій [1, 30]:

1. Як економічний центр, через те, що міста є основними генераторами економічної активності. Вони забезпечують більшу частину національного ВВП завдяки концентрації підприємств, банків, торгівлі та інших економічних суб'єктів.

2. Культурні центри, бо як відомо урбанізовані області є осередками культурного життя. Тут знаходяться театри, музеї, галереї, освітні та наукові установи, які сприяють збереженню і розвитку культурної спадщини та інновацій.

3. Соціальні центри, бо сучасні міста пропонують різноманітні можливості для соціальної взаємодії, включаючи освітні заклади, заклади охорони здоров'я, спорткомплекси та інші інфраструктурні об'єкти, що сприяють підвищенню якості життя населення.

Однак урбанізація також приносить виклики, серед яких перенаселення, забруднення навколишнього середовища, соціальна нерівність та інші проблеми, що вимагають комплексного підходу для їх вирішення.

На урбанізованій території суб'єктом управління процесом рекреації виступають:

– спеціалізовані структури федерального, регіонального та місцевого рівнів;

- громадські об'єднання, зацікавлені у розвитку території;
- приватні підприємства, які залучаються до виконання певних функцій.

Виходячи з вищесказаного, можна вивести таке визначення урбанізованих туристичних територій. Урбанізовані туристичні території – економічно залежні від туристичної галузі густонаселені поселення міського типу з високою щільністю населення, що відрізняються складною багатофункціональною територіальною організацією, високою швидкістю процесів обміну інформацією та комунікації, щільною висотною забудовою та різноманітністю видів діяльності людини, де велика чи значна частина всіх працюючих зайняті у туризмі, і мають на своїй території високу концентрацію об'єктів туристичного інтересу, а також якісні послуги, спрямовані на відновлення фізичних та духовних сил людини [2].

Рекреаційна система, що формується в урбанізованих районах, є групою взаємопов'язаних зон тривалого та короточасного відпочинку, курортів, центрів туризму природоохоронних територій – рекреаційних лісів, природних парків, заказників. Зазначені рекреаційні системи повинні входити складовою до регіональних систем, регіональних – до системи курортів, місць відпочинку та туризму, національних парків і заповідників.

Об'єктом проектування рекреаційної системи в урбанізованих областях є цілісний функціонально-планувальний та адміністративний комплекс. Необхідність розгляду характеру використання всіх рекреаційних територій, пов'язаних з місцями розселення, обумовлена тим, що відвідуваність будь-якого конкретного місця відпочинку залежить від низки умов організації відпочинку в межах території урбанізованого району [7]. Будівництво транспортного зв'язку з одним місцем відпочинку викликає збільшення потоку відвідувачів до нього та знижує відвідуваність інших місць (рис. 1). Організація географічних аспектів розвитку туризму та рекреації в урбанізованих областях засноване насамперед на базових постулатах географічної науки. Відрізняють такі рівні просторового освоєння територій: система розселення лише на рівні країни, генеральний план суб'єкта федерації (рівень регіону), генеральний план поселення та окремі проекти будівель, споруд та інших об'єктів в урбанізованому середовищі.

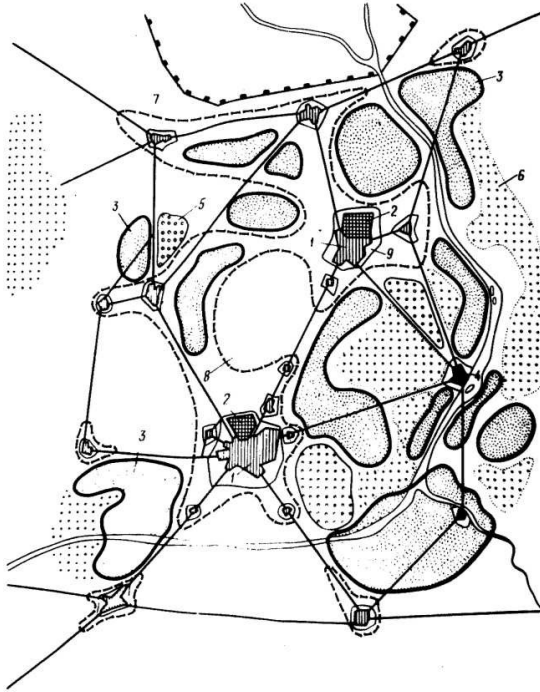

Рис. 1. Принципова схема рекреаційної системи в урбанізованих областях

1 – міста групової системи населених місць; 2 – виробничо - господарські зони; 3 – зони тривалого та короткочасного відпочинку; 4 – міста – центри туризму, курорти; 5 – рекреаційні ліси; 6 – ліси та лісомисливські господарства; 7 – природні парки, заповідники, заказники; 8 – межі зон інтенсивного міського та сільського розселення; 9 – межі зелених зон населених пунктів.

Джерело: [6]

Туризм та рекреація в урбанізованих областях є важливими компонентами сучасного суспільства, що мають великий вплив на економіку, культуру та екологію. Попри тісний взаємозв'язок, ці поняття мають свої особливості. Туризм – це сукупність явищ і відносин, що виникають у зв'язку з поїздками людей з постійного місця проживання

до інших місць з метою відпочинку, бізнесу, оздоровлення, культурного обміну тощо. Туризм включає як внутрішні, так і міжнародні подорожі та є важливим сектором економіки багатьох країн. Рекреація – це процес відновлення фізичних і психічних сил людини через активний або пасивний відпочинок. Рекреаційна діяльність в урбанізованих областях може включати спортивні заняття, прогулянки, відвідування культурних заходів, спілкування з природою та інші форми відпочинку.

Взаємозв'язок туризму і рекреації в урбанізованих областях проявляється в тому, що туристичні поїздки часто мають рекреаційну мету. Відвідувачі шукають можливості для відпочинку, оздоровлення та культурного збагачення. Водночас рекреаційні зони, такі як парки, заповідники, пляжі та гірськолижні курорти, є популярними туристичними об'єктами. Урбанізовані області пропонують численні можливості для розвитку туризму та рекреації. Міста з їхніми історичними пам'ятками, музеями, концертними залами, ресторанами та іншими культурними об'єктами є привабливими для туристів. Водночас міські парки, спортивні комплекси, оздоровчі центри забезпечують мешканцям можливості для активного відпочинку і відновлення сил. Розвиток туризму та рекреації в урбанізованих областях сприяє економічному зростанню, створенню нових робочих місць, підвищенню рівня життя населення та зміцненню культурних зв'язків. Однак важливо забезпечити сталий розвиток цих секторів, враховуючи екологічні та соціальні аспекти, щоб мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище і зберегти культурну спадщину для майбутніх поколінь [4]. Таким чином, туризм та рекреація є взаємозалежними і взаємопов'язаними явищами, що відіграють важливу роль у розвитку урбанізованих областей, надаючи численні можливості для відпочинку, оздоровлення та культурного збагачення.

Зростання міст і збільшення міського населення мають значний вплив на різні галузі, зокрема на туризм та рекреацію. В таблиці 1 представимо позитивні та негативні аспекти впливу урбанізації на розвиток туризму та рекреації. Урбанізація має подвійний вплив на розвиток туризму та рекреації. З одного боку, вона сприяє розвитку інфраструктури, економічному зростанню, культурній взаємодії та зростанню внутрішнього туризму.

Позитивний вплив урбанізації на туризм та рекреацію в Україні

Вид впливу	Опис	Визначальні особливості	Характеристика інфраструктури
Розвиток інфраструктури	Урбанізація сприяє будівництву нових готелів, ресторанів, торгових центрів, музеїв, театрів та інших туристичних об'єктів. Розвинена інфраструктура робить міста привабливими для туристів, забезпечуючи їм комфортні умови для відпочинку та розваг.	Будівництво нових об'єктів	Готелі, ресторани, торгові центри, музеї, театри
Економічне зростання	Збільшення міського населення стимулює розвиток економіки, що в свою чергу сприяє зростанню туристичної галузі. Високий рівень доходів дозволяє містам інвестувати в розвиток туристичних об'єктів та рекреаційних зон.	Зростання економіки	Туристичні об'єкти, рекреаційні зони
Культурна взаємодія	Міста є центрами культурного життя, де зосереджені музеї, галереї, концертні зали, театри та інші культурні об'єкти. Урбанізація сприяє розвитку культурного туризму, залучаючи туристів з різних куточків світу для ознайомлення з культурною спадщиною та сучасними мистецькими досягненнями.	Культурні об'єкти	Музеї, галереї, концертні зали, театри
Зростання внутрішнього туризму	Збільшення кількості міського населення стимулює розвиток внутрішнього туризму. Міські жителі активно шукають можливості для відпочинку і рекреації в межах міста та його околиць, що сприяє зростанню попиту на туристичні та рекреаційні послуги.	Розвиток внутрішнього туризму	Туристичні послуги, рекреаційні послуги

Джерело: систематизовано автором за даними [2; 6]

З іншого боку, урбанізація може створювати проблеми перенаселення, екологічні та соціальні проблеми, а також призводити до втрати автентичності. Для забезпечення сталого розвитку туризму та рекреації в умовах урбанізації необхідно впроваджувати комплексний підхід, який враховує екологічні, соціальні та економічні аспекти, що включає збереження та відновлення природних і культурних ресурсів, розвиток екологічно чистих видів транспорту, залучення місцевих громад до планування та управління туристичними об'єктами, а також підтримку культурної автентичності міських ландшафтів.

Україна, зі своєю багатою історією, культурною спадщиною та природними ресурсами, має великий туристичний потенціал. Урбанізовані області країни пропонують різноманітні можливості для туризму, від історичних пам'яток до сучасних розважальних центрів. Проведемо оцінку найбільш популярних туристичних напрямків та об'єктів в найбільших урбанізованих областях України, таких як Київ, Львів, Дніпро, Одеса та Харків (табл. 2).

Урбанізовані області України пропонують широкий спектр туристичних можливостей, від культурних та історичних пам'яток до сучасних розважальних центрів. Київ, Львів, Дніпро, Одеса та Харків є провідними туристичними напрямками, кожне з яких має свою унікальну атмосферу та визначні місця і саме розвиток туризму в цих містах сприяє економічному зростанню та підвищенню якості життя, забезпечуючи очікувані незабутні враження для туристів з усього світу вже у післявоєнний період відновлення і розвитку. Приміські зони великих міст є важливими територіями для розвитку рекреаційної діяльності які пропонують можливості для відпочинку на природі, зниження стресу та покращення якості життя міських жителів. Україна, з її багатим природним ландшафтом, має значний потенціал для розвитку рекреаційних зон навколо урбанізованих областей (табл. 3).

Приміські зони великих міст України мають значний рекреаційний потенціал завдяки своєму природному ландшафту і розвиненій інфраструктурі. Вони пропонують численні можливості для відпочинку на природі, активного відпочинку та оздоровлення. Розвиток рекреації в цих зонах сприяє покращенню якості життя міських жителів, залученню туристів та зміцненню економіки регіонів.

**Популярні туристичні напрямки та об'єкти
в урбанізованих областях України**

Місто та головні урбаністичні локації	Туристична цінність	Історична та культурна цінність	Позитивні якості
м. Київ: Софійський собор, Києво-Печерська лавра, Андріївський узвіз, Хрещатик, Майдан Незалежності	Висока	Дуже висока: історичні пам'ятки, культурні об'єкти	Розвинена інфраструктура, багата культурна спадщина
м. Львів: Площа Ринок, Львівська опера, Високий замок, Архікафедральний собор святого Юра	Висока	Дуже висока: архітектурні шедеври, культурні об'єкти	Унікальна архітектура, розвинена туристична інфраструктура
м. Дніпро: Монастирський острів, Дніпровська набережна, Соборна площа	Середня	Помірна: сучасні та історичні пам'ятки	Гарна природа, розвинена інфраструктура
м. Одеса: Потьомкінські сходи, Оперний театр, Дерибасівська вулиця, Приморський бульвар	Висока	Дуже висока: історичні пам'ятки, культурні об'єкти	Курортний статус, багата культурна спадщина
м. Харків: Площа Свободи, Харківський національний університет, Горького парк, Куразький монастир	Середня	Висока: культурні об'єкти, історичні пам'ятки	Розвинена інфраструктура, багатий культурний спадок

Джерело: систематизовано автором за даними [10; 12]

Туризм і рекреація в урбанізованих областях відіграють важливу роль в економічному та соціальному розвитку урбанізованих областей. Урбанізовані області, з їхньою розвиненою інфраструктурою, культурною та історичною спадщиною, є привабливими для туристів, що створює численні можливості для економічного зростання. Ми маємо визначити економічний вплив туризму на урбанізовані області, використовуючи приклади з різних регіонів України.

1. Прямий економічний вплив проявляється через збільшення доходів громади, бо туризм безпосередньо сприяє зростанню доходів регіону через витрати туристів на проживання, харчування, розваги,

транспорт та інші послуги. Наприклад, у Києві туристи витрачають значні кошти на відвідування історичних пам'яток, ресторанів та культурних заходів, що сприяє збільшенню доходів міста.

2. Туристична галузь створює численні робочі місця в готелях, ресторанах, туристичних агенціях, транспортних компаніях та інших сферах. У Львові, де туризм є однією з ключових галузей, створюється значна кількість робочих місць у сфері обслуговування, що знижує рівень безробіття.

3. Туризм стимулює розвиток малого бізнесу, такого як сувенірні магазини, кафе, екскурсійні бюро та інші підприємства, що обслуговують туристів. В Одесі, приморське розташування та наявність численних курортів сприяють розвитку малого бізнесу, орієнтованого на туристів [11].

3. Зростання туристичних потоків стимулює розвиток міської інфраструктури, включаючи будівництво нових готелів, ресторанів, торгових центрів та транспортних вузлів. У Харкові, наприклад, розбудова інфраструктури сприяє покращенню умов для туризму та створює сприятливі умови для місцевого населення.

4. Розвиток туризму підвищує інвестиційну привабливість регіону, оскільки інвестори бачать потенціал для прибуткових вкладень у туристичну інфраструктуру. Це можна спостерігати в Дніпрі, де розвиток туристичної галузі привертає увагу інвесторів до будівництва нових готелів та розважальних закладів.

5. Конкуренція у туристичній галузі стимулює підприємства до підвищення якості своїх послуг, що позитивно впливає на загальний рівень обслуговування у регіоні.

Соціальний вплив від розвитку туризму та рекреації в урбанізованих областях проявляється також і ми його формуємо в наступних положеннях:

1. Розвиток туризму сприяє підвищенню якості життя місцевого населення за рахунок поліпшення інфраструктури, створення нових робочих місць та зростання доходів. У Києві покращення інфраструктури сприяє підвищенню якості життя як для місцевих жителів, так і для туристів [9].

2. Туризм сприяє збереженню та популяризації культурної спадщини, оскільки історичні та культурні об'єкти стають джерелом доходів для регіону. У Львові, наприклад, історичні пам'ятки, такі як Площа

Ринок та Львівська опера, є важливими туристичними об'єктами, що сприяють збереженню культурної спадщини міста.

3. Туризм сприяє розвитку громадської свідомості та підвищенню культурного рівня місцевого населення через взаємодію з туристами та участь у культурних заходах.

4. Туризм сприяє взаємодії між різними культурами, що підвищує рівень толерантності та взаєморозуміння серед населення. Місцеві жителі мають можливість ознайомитися з культурою туристів, а туристи – з місцевими традиціями та звичаями. У Львові, де щороку проводяться численні фестивалі, такі як Львівський міжнародний літературний фестиваль та Фестиваль кави, відбувається активна культурна взаємодія між місцевими жителями і туристами.

5. Розвиток туризму сприяє реалізації різноманітних соціальних проектів та ініціатив, які покращують життя місцевих громад. Наприклад, у Харкові створення туристичних маршрутів та екскурсій сприяє залученню місцевих громад до активної участі у розвитку туризму та підвищенню соціальної активності [16].

Збереження культурної спадщини є також важливим компонентом географічних аспектів розвитку туризму та рекреації в урбанізованих областях:

1. Туризм сприяє збереженню та відновленню історичних пам'яток, оскільки ці об'єкти стають джерелом доходів для місцевих громад. У Львові, де зосереджено багато історичних та архітектурних пам'яток, розвиток туризму сприяє фінансуванню реставраційних робіт та підтримці культурної спадщини.

2. Туризм сприяє популяризації місцевих традицій, ремесел та звичаїв, що сприяє їх збереженню та розвитку. У м. Дніпро, де проводяться численні фестивалі та ярмарки, туристи мають можливість ознайомитися з місцевими традиціями та культурою.

3. Туризм сприяє підвищенню соціальної активності місцевих громад через організацію культурних заходів, спортивних змагань та інших активностей. У Одесі, де активно розвивається пляжний туризм, місцеві жителі беруть активну участь у різноманітних спортивних заходах та фестивалях.

4. Розвиток туризму стимулює покращення соціальної інфраструктури, включаючи будівництво шкіл, лікарень, спортивних комплексів

та інших об'єктів, що сприяють покращенню якості життя населення. У Харкові, завдяки розвитку туризму, значно покращилась інфраструктура міста, що позитивно вплинуло на соціальну сферу [22].

Таблиця 3

**Географічні особливості розвитку туризму та рекреації
в різних урбанізованих областях України**

Область та рекреаційні ресурси	Рівень туристичної привабливості	Унікальні рекреаційні особливості	Потенціальні напрямки розвитку
Київська область: Пуща-Водиця, Київське море, Голосіївський парк	Високий	Лісові масиви, озера, природні парки	Екологічний туризм, водні види спорту, культурні заходи
Львівська область: Брюховичі, Львівський лісопарк, Винники	Високий	Соснові ліси, озера, виноградники	Екотуризм, оздоровчий туризм, винний туризм
Одеська область: Затока, Коблево, Шабо	Високий	Морське узбережжя, виноградники, культурні об'єкти	Пляжний туризм, винний туризм, культурний туризм
Харківська область: Печенізьке водосховище, Зміївські кар'єри, Лісопарк Горького	Середній	Водосховища, кар'єри, лісові парки	Водні види спорту, активний відпочинок, екотуризм
Дніпропетровська область: Новомосковський ліс, Дніпровські плавні, Самарський ліс	Середній	Лісові масиви, плавні, природні резервати	Екотуризм, риболовля, активний відпочинок

Джерело: розроблено автором

Таким чином ми можемо констатувати, що соціальні аспекти розвитку туризму та рекреації в урбанізованих областях України мають важливе значення для покращення якості життя місцевого населення, збереження культурної спадщини та зміцнення соціальної єдності. Туризм сприяє створенню робочих місць, розвитку інфраструктури, культурній взаємодії та популяризації місцевих традицій. Розвиток місцевих громад, підвищення соціальної активності та покращення

соціальної інфраструктури є важливими результатами впливу туризму та рекреації на соціальну сферу урбанізованих областей. Таким чином, туризм є потужним інструментом соціально-економічного розвитку, який сприяє покращенню добробуту та якості життя населення.

Урбанізовані області, зокрема великі міста, часто стають центрами культурного обміну та взаємодії, що стимулює розвиток місцевої культури, ми також можемо окреслити наукові і географічні питання того, як туризм впливає на розвиток локальної культури та традицій у різних урбанізованих областях України:

1. Завдяки прибуткам від туризму, місцеві влади та організації отримують фінансові ресурси для реставрації історичних пам'яток та об'єктів культурної спадщини. У Львові, наприклад, розвиток туризму сприяв відновленню багатьох архітектурних шедеврів, таких як Площа Ринок та Львівський оперний театр [4].

2. Туризм стимулює місцевих жителів до вивчення та збереження своєї історії та культури. В Одесі численні туристичні екскурсії допомагають підвищити обізнаність як туристів, так і місцевих жителів про багату історичну спадщину міста.

3. Туризм сприяє організації та проведенню різноманітних фестивалів та культурних заходів, які популяризують місцеві традиції, ремесла та звичаї. У Києві, наприклад, регулярно проводяться фестивалі, які демонструють українські народні традиції, такі як святкування Івана Купала або День Незалежності.

4. Туристи часто зацікавлені у придбанні місцевих сувенірів та виробів ручної роботи, що стимулює розвиток народних ремесел. У Львові, наприклад, є численні майстерні та сувенірні крамниці, де туристи можуть придбати вироби місцевих майстрів.

5. Туризм сприяє взаємодії між різними культурами, що збагачує як туристів, так і місцевих жителів. Це сприяє поширенню нових ідей, звичаїв та практик. Наприклад, у м. Дніпро відбуваються численні культурні обміни та співпраці з містами-побратимами, що сприяє розвитку місцевої культури [17].

6. Приймаючи туристів з різних куточків світу, міста адаптуються до різних культурних потреб, що сприяє створенню багатокультурного середовища. У Харкові, наприклад, є численні міжнародні культурні заходи та фестивалі, які сприяють інтернаціоналізації місцевої культури.

7. Туристичні ініціативи часто залучають місцевих жителів до активної участі у розвитку культури та збереженні традицій. У Львові, наприклад, місцеві жителі активно беруть участь у проведенні екскурсій та організації культурних заходів.

8. Туризм стимулює розвиток волонтерських програм, спрямованих на збереження культурної спадщини та розвиток місцевих громад. У м. Києві діють численні волонтерські програми, що підтримують культурні та соціальні проекти [22]. Всі визначені фактори розвитку ми можемо представити у вигляді табл. 4.

Туризм є важливим фактором розвитку локальної культури та традицій в урбанізованих областях України. Він сприяє збереженню культурної спадщини через фінансування реставраційних робіт та підвищення інтересу до історії. Популяризація локальних традицій відбувається через проведення фестивалів та культурних заходів, підтримку народних ремесел. Взаємодія культур, збагачення місцевих традицій новими ідеями та звичаями також є важливими аспектами впливу туризму. Підвищення соціальної активності, залучення місцевих жителів до культурних ініціатив і розвиток волонтерства сприяють зміцненню соціальної єдності та розвитку місцевих громад. Таким чином, туризм є потужним інструментом соціального та культурного розвитку урбанізованих областей.

Туризм і рекреація є важливими компонентами економічного та соціального розвитку урбанізованих областей. Вони не лише сприяють зростанню економіки, але й підтримують культурну спадщину та покращують якість життя населення. Проте, розвиток цих галузей стикається з численними проблемами та викликами. Дослідимо основні проблеми розвитку туризму та рекреації в урбанізованих областях України, а також можливості та загрози, які стоять перед цими галузями. Визначимо основні проблеми розвитку туризму та рекреації [28]:

1. У багатьох містах України інфраструктура, включаючи дороги, готелі та транспортні вузли, потребує значного оновлення. Це обмежує комфорт та доступність для туристів.

2. Недостатнє фінансування з боку держави та приватного сектору уповільнює розвиток туристичної інфраструктури. Наприклад, в багатьох містах України бракує сучасних туристичних центрів та інформаційних пунктів.

3. Інтенсивна урбанізація та промислове виробництво призводять до забруднення повітря, води та ґрунту, що негативно впливає на привабливість туристичних об'єктів.

4. Нерідко розвиток туризму відбувається без врахування екологічних норм, що призводить до деградації природних ландшафтів та культурних пам'яток.

5. Недостатня кваліфікація працівників у сфері туризму та рекреації часто призводить до низької якості обслуговування, що негативно впливає на враження туристів.

6. У деяких регіонах розподіл доходів від туризму нерівномірний, що посилює соціальну нерівність серед місцевого населення.

7. Брак інформаційних ресурсів для туристів, таких як сайти, мобільні додатки та інформаційні центри, ускладнює планування та організацію поїздок.

8. Недостатня координація між різними організаціями та інституціями, що займаються розвитком туризму, призводить до неефективного використання ресурсів [2; 12].

На цій дослідницькій основі ми можемо обґрунтувати перспективні можливості для розвитку туризму в урбанізованих областях:

1. Розвиток інфраструктури. Поліпшення транспортної інфраструктури, включаючи дороги, залізничні шляхи та аеропорти, може значно покращити доступність туристичних об'єктів та постійні інвестиції у сучасні готелі та рекреаційні зони можуть підвищити комфорт та привабливість для туристів.

2. Підтримка екологічного туризму. Створення та підтримка екологічних туристичних маршрутів може сприяти збереженню природних ландшафтів та культурної спадщини та впровадження екологічних стандартів у туристичну галузь може зменшити негативний вплив на навколишнє середовище.

3. Покращення якості обслуговування. Інвестиції у професійне навчання та підвищення кваліфікації працівників туристичної сфери можуть значно покращити якість обслуговування і паралельне впровадження міжнародних стандартів якості у сферу туризму може підвищити рівень обслуговування та задоволення туристів.

4. Інформаційна підтримка. Створення сучасних інформаційних ресурсів, таких як веб-сайти, мобільні додатки та туристичні карти, може полегшити туристам планування поїздок та проведення маркетингових кампаній для популяризації туристичних об'єктів та регіонів може залучити більше туристів [12].

Таблиця 4

Вплив туризму та рекреації на економіку та соціальну сферу урбанізованих областей

Визначальний фактор	Ключові аспекти	Приклади впливу	Регіональні особливості	Потенціал розвитку
Економічний вплив туризму на урбанізовані області	Збільшення доходів, створення робочих місць, розвиток малого бізнесу	Київ: доходи від туризму, Львів: робочі місця у сфері туризму, Одеса: розвиток малого бізнесу	Високий рівень урбанізації, наявність культурних і природних об'єктів	Залучення інвестицій, покращення інфраструктури
Соціальні аспекти розвитку туризму та рекреації	Покращення якості життя, зміцнення соціальної єдності, збереження культурної спадщини	Львів: організація фестивалів, Київ: покращення інфраструктури, Харків: соціальні проекти	Активна взаємодія громад, багата культурна спадщина	Розвиток соціальної інфраструктури, підтримка культурних ініціатив
Туризм як фактор розвитку локальної культури та традицій	Популяризація традицій, взаємодія культур, підтримка народних ремесел	Львів: фестивали народних ремесел, Одеса: культурні заходи, Дніпро: популяризація місцевих традицій	Багата історична та культурна спадщина	Проведення міжнародних культурних заходів, розвиток ремісничого туризму
Економічний вплив туризму на урбанізовані області	Збільшення доходів, створення робочих місць, розвиток малого бізнесу	Київ: доходи від туризму, Львів: робочі місця у сфері туризму, Одеса: розвиток малого бізнесу	Високий рівень урбанізації, наявність культурних і природних об'єктів	Залучення інвестицій, покращення інфраструктури

Соціальні аспекти розвитку туризму та рекреації	Покращення якості життя, зміцнення соціальної єдності, збереження культурної спадщини	Львів: організація фестивалів, Київ: покращення інфраструктури, Харків: соціальні проекти	Активна взаємодія громад, багата культурна спадщина	Розвиток соціальної інфраструктури, підтримка культурних ініціатив
---	---	---	---	--

Джерело: розроблено автором

Загрози й складності для розвитку туризму в урбанізованих областях ми можемо представити у вигляді матриці SWOT-аналізу (табл. 5).

Таблиця 5

**Матриця SWOT-аналізу туризму
в урбанізованих областях України**

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)	Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
Багата культурна та історична спадщина	Застаріла інфраструктура	Розвиток екологічного туризму	Економічна нестабільність
Розвинена туристична інфраструктура у великих містах	Недостатня популяризація туристичних об'єктів	Залучення міжнародних інвестицій	Політична нестабільність і війна
Високий рівень гостинності та культурної взаємодії	Недостатнє фінансування туризму	Розвиток публічно-приватного партнерства	Кліматичні зміни
Природні ландшафти та рекреаційні зони	Низька якість обслуговування	Впровадження інноваційних технологій	Забруднення навколишнього середовища

Джерело: розроблено автором

Як ми бачимо з таблиці, економічна нестабільність та фінансові кризи можуть обмежити можливості інвестування у туристичну галузь. Коливання валютних курсів можуть впливати на туристичні потоки та доходи від туризму. Політична нестабільність та війна в Україні знижують привабливість регіону для туристів.

На відміну від екологічного, індустріальний туризм спрямований на використання промислових об'єктів як основних атракцій, тому природоохоронний аспект туру переходить на вторинний рівень. Імовірно, інтеграція цих двох напрямів туризму може стати важливою задачею для досліджень у галузі туризмології. На наш погляд, розпочати таку інтеграцію можна з основних географічних процедур, зокрема картографування потенційних об'єктів екологічного та індустріального туризму, з подальшим створенням географічної бази даних [6]. Наприклад наведемо географічну карту Придніпровського регіону (Запорізька область), частина якого знаходиться в окупації, але має високу туристичну цінність (рис. 2).

Розвиток туризму та рекреації в урбанізованих областях України стикається з численними проблемами, включаючи інфраструктурні,

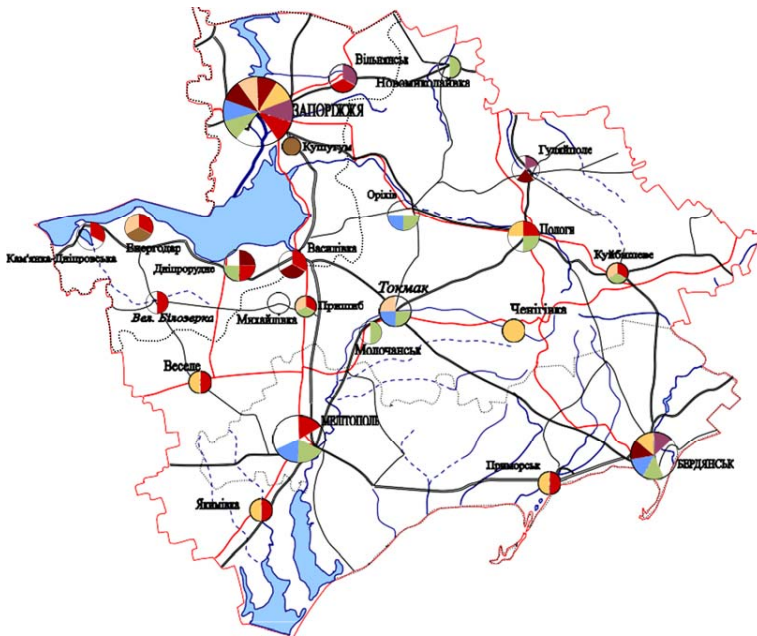

Рис. 2. Карта індустріальних об'єктів Запорізької області

Джерело: [12]

екологічні, соціальні та інформаційні виклики, проте існують значні можливості для розвитку цих галузей через інвестиції в інфраструктуру, підтримку екологічного туризму, покращення якості обслуговування та інформаційну підтримку.

Російсько-український конфлікт суттєво впливає на економіку України та 100% на її туристичну галузь, яка повністю зупинилася. Також підвищення цін на енергоресурси та знецінення валют відіграють ключову роль у туристичній галузі, оскільки вони безпосередньо впливають на вартість подорожей, авіаквитків, готельних послуг та інших туристичних витрат, і ці економічні зміни роблять туризм дорожчим, що може знизити кількість туристів, що відвідують деякі країни [12]. Додатково, політична нестабільність, ризик терористичних актів та зниження рівня безпеки також впливають на рішення туристів про вибір місць для відпочинку. Такі аспекти можуть створювати негативний імідж для іноземців, що розглядають можливість відвідування країн, які знаходяться в зоні конфлікту або стикаються з проблемами безпеки. Таким чином, російсько-українська війна має глибокі наслідки для туризму загалом і для урбанізованого туризму зокрема. Загалом, зростання цін на ресурси та погіршення безпекових умов призводять до скорочення туристичних потоків та змін у пріоритетах вибору місць відпочинку (рис. 3) [8].

3. Розвитку туризму та рекреації в урбанізованих областях України

Український туризм зазнав втрат через російсько-українську війну, по-перше, це виявилось у значному скороченні кількості туристів. Наразі Україна майже повністю втратила іноземних туристів, у 2020 році їх число становило приблизно 4,4 млн, з яких приблизно 99 тис. використали послуги українських туроператорів. Більшість туристичних компаній у 13 з 24 областей України майже повністю зупинили свою роботу. Частка туризму в ВВП склала 12,8%, 13,88% та 13,9 % відповідно у 2018-2020 роках. Згідно з другим підходом, частка туризму в ВВП становила 5,4%, 5,41% та 4,3% відповідно. За три роки валова додана вартість, створена безпосередньо в туризмі, зменшилася на 9486,9 млн грн (5,46%), хоча додана вартість в галузях туризму зросла на 32,65% [25].

На рис. 4. представлено динаміку ВВП України та частки туристичної індустрії у ВВП.

Ситуація в сфері туризму до 24 лютого 2022 року відображала внутрішні соціоекономічні та політичні умови, а також вплив глобальних чинників. Оскільки природні туристичні ресурси в Україні є досить різноманітними і унікальними, їх неможливо об'єднати в єдиний кількісний показник. Тому при створенні рейтингу природно-туристичних регіонів України аналізуватиметься природно-заповідний фонд та його площа по кожній області (табл. 5).

Станом на 01.10.2022 р. відсоток заповідних територій в Україні становить 7,5% від загальної площі території, що складає 4494450,4 га. Таким чином, площа природно-заповідного фонду України з часу отримання незалежності зросла більше ніж утричі (у 1991 році вона становила 1441000 га). Однак ця площа все ще є недостатньою і значно меншою порівняно з більшістю країн Європи, де середній відсоток заповідних територій становить 23,1%.

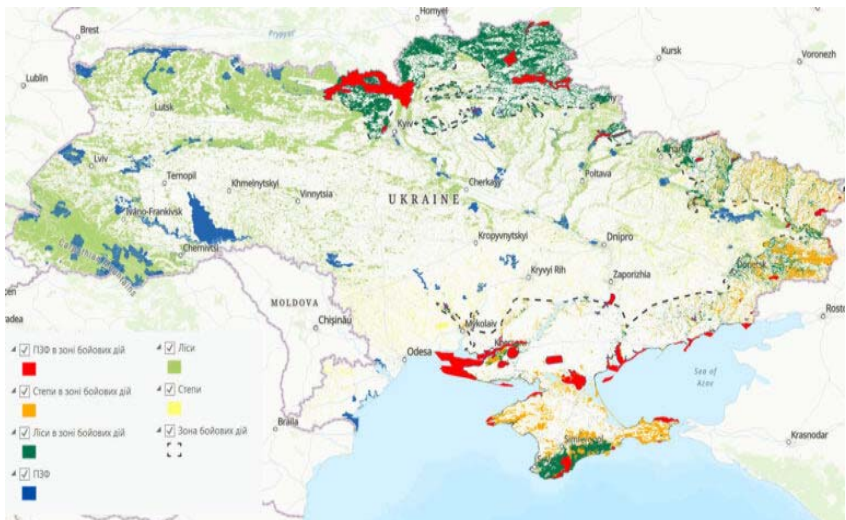

Рис. 3. Мапа впливу на рекреаційні ресурси та туризм в Україні через військову агресію росії

Джерело: побудовано автором за [15]

Oksana Braslavska

Рис. 4. Економічна роль туристичної галузі у формуванні ВВП України у період 2000-2022 рр.

Джерело: побудовано автором за [25]

Більше, ніж половина (63,9%) площі природно-заповідного фонду України займають території та об'єкти загальнодержавного значення. Серед них 21 природних і 5,5 біосферних заповідників, 57,2% національних природних парків, 358 заказників, 149 пам'яток природи, 19 ботанічних садів, 22 дендрологічних та 8 зоологічних парків, 97 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Загальна площа територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення становить 2821788,7 га, місцевого – 2038581,9 га [14].

Отже, після аналізу природно-заповідного фонду України за регіонами було створено рейтинг природно-ресурсного потенціалу, який діяв до початку повномасштабного вторгнення росії. В цьому рейтингу були виділені області з високим природним потенціалом: Івано-Франківська (1 місце), Хмельницька (2 місце), Закарпатська (3 місце), Чернівецька (4 місце), Херсонська (5 місце), Волинська (6 місце), Київська (7 місце) та Рівненська (8 місце). Области з середнім природним потенціалом включають Тернопільську (9 місце), АР Крим (10 місце), Чернігівську (11 місце), Львівську (12 місце), Сумську (13 місце), Запорізьку (14 місце), Полтавську (15 місце) та Одеську (16 місце). Регіони з низьким природним потенціалом включають Житомирську (17 місце), Кіровоградську (18 місце), Донецьку (19 місце), Луганську (20 місце), Миколаївську (21 місце), Дніпропетровську (22 місце), Черкаську (23 місце), Харківську (24 місце) і Вінницьку (25 місце) (рис. 5).

**Рейтинг адміністративно-територіальних одиниць
за часткою територій природно-заповідного фонду
в процентному співвідношенні до загальної площі за 2022 рік**

Назва АТО	Площа АТО, га	Фактична площа ПЗФ, га	%	Рейтинг
Вінницька область	2783865	63111,77	2,38	25
Волинська область	2115120	230438,7	11,43	6
Дніпропетровська область	3350970	104604,7	3,28	22
Донецька область	2784285	104996,5	3,96	19
Житомирська область	3132360	144528,6	4,84	17
Закарпатська область	1341585	202060,8	15,84	3
Запорізька область	2853900	145092,6	5,33	14
Івано-Франківська область	1459500	229826,1	16,51	1
Київська область	2953755	306819,1	10,91	7
Кіровоградська область	2581740	105334,8	4,28	18
АР Крим	2740500	230285,3	8,83	10
Луганська область	2801820	97854,49	3,66	20
Львівська область	2292465	177307,3	8,13	12
Миколаївська область	2582790	81100,08	3,30	21
Одеська область	3497550	162109,2	4,86	16
Полтавська область	3018540	149677,7	5,21	15
Рівненська область	2104935	209451,6	10,45	8
Сумська область	2502570	187518,8	7,86	13
Тернопільська область	1451415	130394,9	9,43	9
Харківська область	3298575	78585,78	2,50	24
Херсонська область	2988405	334629,9	11,76	5
Хмельницька область	2167725	328208,3	15,91	2
Черкаська область	2194500	67825,76	3,24	23
Чернівецька область	850185	108778,4	13,44	4
Чернігівська область	3345825	263064,2	8,24	11
Разом	63373695	4290155	7,11	

Джерело: побудовано автором за [26]

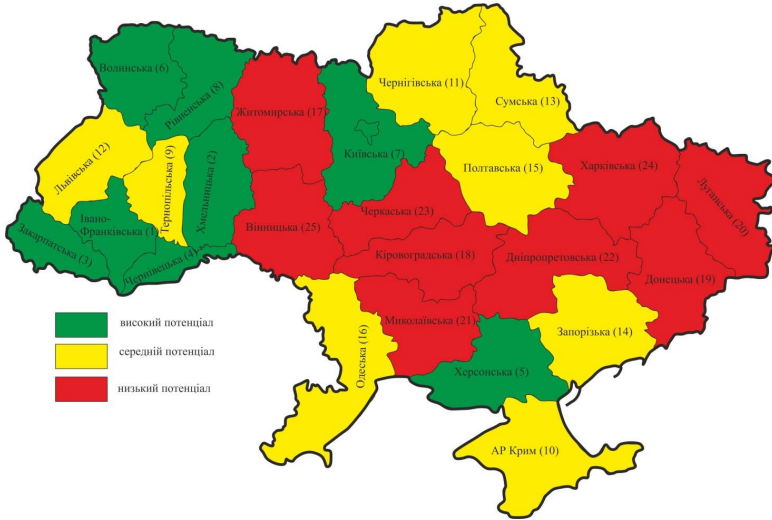

Рис. 5. Мапа розподілу якості природно-ресурсного потенціалу регіонів України

Джерело: побудовано автором за [15]

21 квітня 2022 року Президент України затвердив Указ № 266/2022, який встановлює Положення про Національну раду з відновлення України після війни [27]. Завдання Ради включають не тільки розробку плану дій для післявоєнного відновлення та розвитку країни, але й створення пропозицій щодо ключових реформ, стратегічних ініціатив та відповідної нормативної бази. Національний інститут стратегічних досліджень представив для обговорення Концепцію Стратегії повоєнного відновлення та розвитку України, яка підкреслює, що після перемоги країна зіткнеться з беспрецедентним викликом: у найкоротші терміни необхідно відновити здатність забезпечувати гідне якісне життя громадян на основі ефективного використання національних людських, природно-ресурсних та економічних потенціалів [18]. У реалізації цієї Стратегії слід зосередити увагу на максимальному використанні українських ресурсів. Згідно з деякими прогнозами, ВВП України в 2022 році знизиться на 35-50%, і кожне

друге підприємство може бути закрите. Відповідно, в найближчі роки Україна залишатиметься дотаційною державою, де основним інвестором буде держава. Тому від встановлених державою пріоритетів у стратегії післявоєнного відновлення економіки залежатиме тривалість періоду виходу з кризи.

Впровадження заходів, спрямованих на створення необхідних інституціональних умов для ефективного використання курортно-рекреаційних ресурсів і особливо в урбанізованих областях, дозволить у найближчому майбутньому забезпечити значні економічні та соціальні вигоди. Ці заходи сприятимуть виконанню державних обов'язків у сфері реабілітації, лікування та оздоровлення громадян у курортних умовах, забезпечуючи необхідний обсяг, асортимент та якість послуг; втіленню державних програм, що сприяють продуктивному зайняттю населення, запобіганню масовому безробіттю та створенню додаткових гарантій для зайнятості громадян, які потребують соціального захисту; капіталізації природних лікувальних і рекреаційних ресурсів, що відкриє можливості для доступу України до структурних фондів Європейського Союзу, важливих для післявоєнного відновлення економіки в урбанізованих областях [26].

Культурно-історичні туристичні ресурси включають об'єкти антропогенного походження, які є втіленням історичних та культурних процесів, притаманних даній території. Вони привабливі для використання у формуванні туристичного продукту. Культурно-історичні ресурси охоплюють соціокультурне середовище регіону, включаючи історичні події, архітектуру, традиції, звичаї та особливості економічного життя серед іншого. Вони поділяються на кілька видів залежно від їх культурно-історичного значення.

Архітектурні пам'ятки, включаючи містобудівні комплекси та окремі об'єкти, мають різноманітне застосування у туризмі. Це можуть бути унікальні споруди або типові об'єкти для певної епохи чи регіону. Важливим є не лише зовнішній вигляд цих будівель, а й їхні інтер'єри. Велике значення для пам'яток архітектури має їх використання як місць для музеїв, виставкових залів та інших культурних установ.

Історичні пам'ятки, пов'язані з життям видатних особистостей або значимими історичними подіями, бажано позначати меморіальними або хоча б інформаційними знаками, що дозволяє туристам зрозу-

міти значимість цих місць для регіону, країни чи світу. Археологічні пам'ятки включають рештки давніх поселень, поховань, укріплень, каналів, доріг, а також кам'яні статуї та наскельні зображення, що є частинами культурних шарів стародавніх населених пунктів [14].

В Україні понад 140 тисяч пам'яток знаходиться під державним захистом, з яких 9952 об'єкти внесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток. Важливі пам'ятки архітектури розміщені у багатьох містах, зокрема у центральній частині Львова, який у 1998 році був включений до списку міст світової історико-культурної спадщини, а також у Києві, Жовкві, Кам'янці-Подільському, Чернігові, Луцьку, Ужгороді, Білгород-Дністровському, Хусті. Руїни Херсонеса і Пантікапея в Криму, Ольвія в Миколаївській області мають високу історичну та освітню цінність [30].

Україна володіє численними монастирськими комплексами, які служать центрами паломництва, палацо-парковими ансамблями, та іншими історичними та культурними пам'ятками, які часто не включені до переліку туристичних ресурсів або використовуються неефективно, залишаючись поза активним туристичним обігом країни. Пам'ятки історії та культури можуть бути об'єктами дослідження для багатьох наукових дисциплін. Зазвичай під цими пам'ятками розуміють окремі споруди, предмети або місця, пов'язані з історичними подіями або творами матеріальної та духовної культури, які мають важливе історичне, наукове, художнє чи інше культурне значення. Важливо розглядати ці історико-культурні пам'ятки не тільки як ізольовані об'єкти з певними характеристиками, а як складові частини, які у своїй сукупності мають велику привабливість і можуть зіграти ключову роль у формуванні національної свідомості та сприяти розвитку історико-культурного туристичного потенціалу в урбанізованих областях і вказані пам'ятки розташовані в Україні досить нерівномірно (табл. 6).

Отже, після аналізу даних від Міністерства культури України про «загальний потенціал нерухокої культурної спадщини України» в урбанізованих областях, був створений рейтинг областей, який поділяє їх на три категорії. Області з високим культурно-історичним потенціалом включають Дніпропетровську (1 місце), Харківську (2 місце), Черкаську (3 місце), Запорізьку (4 місце), Чернігівську (5 місце), АР Крим (6 місце), Львівську (7 місце), Житомирську (8 місце), Київ-

ську (9 місце). Области з середнім потенціалом включають Луганську (10 місце), Миколаївську (11 місце), Херсонську (12 місце), Кіровоградську (13 місце), Полтавську (14 місце), Одеську (15 місце), Вінницьку (16 місце), Тернопільську (17 місце). Области з низьким потенціалом охоплюють Івано-Франківську (18 місце), Хмельницьку (19 місце), Сумську (20 місце), Чернівецьку (21 місце), Рівненську (22 місце), Донецьку (23 місце), Закарпатську (24 місце), Волинську (25 місце) (рис. 5).

Музейно-виставкові установи заслуговують на визначення як невід'ємні туристичні ресурси, адже вони є стандартною частиною більшості туристичних екскурсійних програм і часто служать головними привабливими об'єктами, які притягують туристів до певних регіонів. Водночас, музейно-виставкові установи відіграють ключову роль у туристичній інфраструктурі, організовуючи обслуговування туристів на місцях їхнього перебування [18].

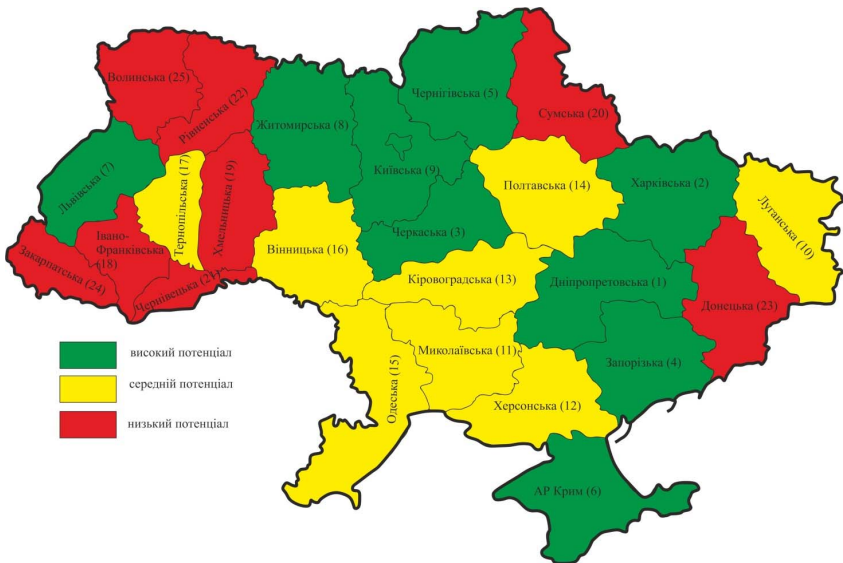

Рис. 6. Рейтинг історико-культурного туристичного потенціалу в урбанізованих областях

Джерело: побудовано автором за [15]

Рейтинг історико-культурного туристичного урбанізованих областей України за 2022 рік

Область	Кількість об'єктів ЮНЕСКО	Загальна кількість історико-культурних об'єктів, що перебувають на державному обліку	Рейтинг
Вінницька	-	4329	16
Волинська	-	1529	25
Дніпропетровська	-	11708	1
Донецька	-	2192	23
Житомирська	-	6948	8
Закарпатська	1	1568	24
Запорізька	-	8906	4
Івано-Франківська	-	3944	18
Київська	2	6190	9
Кіровоградська	-	5021	13
Луганська	-	6152	10
Львівська	1	8479	7
Миколаївська	-	5877	11
Одеська	-	4449	15
Полтавська	-	4694	14
Рівненська	-	2365	22
Сумська	-	2592	20
Тернопільська	-	4172	17
Харківська	-	9474	2
Херсонська	-	5759	12
Хмельницька	1	2896	19
Черкаська	-	9103	3
Чернівецька	1	2371	21
Чернігівська	-	8897	5
АР Крим	1	8697	6

Джерело: побудовано автором за [14]

Етнографічні ресурси, які включають елементи побуту, дозвілля, господарської діяльності, а також артефакти культурного середовища такі як народні промисли, діалектні особливості, пісенна культура тощо, є унікальними за своїми територіальними особливостями та приваблюють інтерес туристів. Станом на кінець 2017 року в Україні на державному обліку перебувало 130 тисяч об'єктів нерухомої культурної спадщини [29].

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 25 січня 2018 року № 32, в Державний реєстр нерухомих пам'яток України було внесено 8 об'єктів культурної спадщини національного значення. Загалом, у 2018 році в реєстрі перебувало 910 пам'яток національного значення. Сім об'єктів культурно-історичної спадщини України включені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Також до списку історичних населених місць України внесено 401 населений пункт. Крім того, в Україні нараховується 1 399 історичних міст і селищ, а також понад 8 тисяч сіл з багатою культурною спадщиною. В цілому, фонд історичних будівель та споруд в цих населених пунктах складає понад 70 тисяч об'єктів [38].

Давній Галич, Києво-Печерська Лавра, могила Тараса Шевченка, Софійський собор у Києві, Херсонес, Хортиця, а також 47 інших об'єктів мають статус державних заповідників. В Україні нараховується 550 музеїв, у колекціях яких зберігається понад 9,9 мільйона експонатів [20].

Внаслідок російського вторгнення в Україні було пошкоджено або зруйновано понад 380 культурних пам'яток та 30 музеїв. 7 травня 2022 року російські військові обстріляли музей Григорія Сковороди на Харківщині, в результаті чого поранення отримав 35-річний чоловік, який доглядав за музеєм. 10 червня 2022 року Льодовий палац у Северодонецьку було знищено. В кінці травня війська росії захопили міський краєзнавчий музей у Мелітополі, де зберігалася скіфське золото IV століття до н.е.

До туристичних ресурсів в урбанізованих областях України відносяться також місця, пов'язані з життям та діяльністю відомих іноземців. В Україні є місця, де жили та працювали Оноре де Бальзак, Арман Еммануель дю Плессі Рішельє, Фрідріх Ліст, Адам Міцкевич, Ярослав Гашек, а також включаються місця поховань та військові меморіали,

як наприклад, місця поховання шведів після певної битви. За дослідженнями О.О. Бейдика, в Україні ідентифіковано понад 500 таких об'єктів, особливо багато їх у західних та Одеській областях.

Таким чином, Україна має багату різноманітність туристичних ресурсів, які переважно зосереджені на півдні та заході країни, проте через поточні обставини, туристичний потенціал активно використовується в основному в відносно безпечних західних регіонах.

З 24 лютого 2022 року, внаслідок російського вторгнення, Україна втратила весь в'їзний туристичний потік, бізнес-туризм був призупинений, а внутрішній туризм перетворився на переміщення внутрішньо переміщених осіб [18]. Незважаючи на втрати в туристичному секторі, за перші чотири місяці 2022 року дохід від туристичного збору в Україні зріс на 65% порівняно з тим же періодом у 2021 році. Серед лідерів за обсягом туристичного збору виявилися місто Київ і чотири області, зокрема Львівська область, де спостерігалось зростання на 270%, і Закарпатська область зі зростанням на 143% [19].

Однак, на територіях, де тривають або тривали бойові дії, значно знизилися туристичні збори: у Миколаївській області на 63%, у Луганській області на 60%, у Сумській області на 48%, у Херсонській області на 46%, у Запорізькій області на 40% і наведені дані свідчать про негативний вплив війни на туристичну індустрію та економіку цих регіонів.

Загальний огляд туристичної сфери України та аналіз поїздок українців виявили, що лише 38% опитаних у віці від 15 до 70 років подорожують по Україні, тоді як 62% опитаних цього не роблять. Серед тих, хто подорожує по Україні, майже половина (47%) відвідують різні регіони країни один раз на рік, 15% роблять це один раз на півроку, 17% роблять три і більше поїздки, а 21% подорожують рідше ніж раз на 2-3 роки (рис. 7) [20].

Таким чином, внутрішній туристичний ринок в значній мірі залежить від власних ресурсів, що підкреслює значний потенціал та можливість для розвитку внутрішньої туристичної індустрії, які можуть збільшити внутрішній дохід і привабити інвестиції на ці території.

Під час аналізу опитувань серед учасників, було встановлено, що найактивнішими учасниками подорожей в Україні є чоловіки та жінки

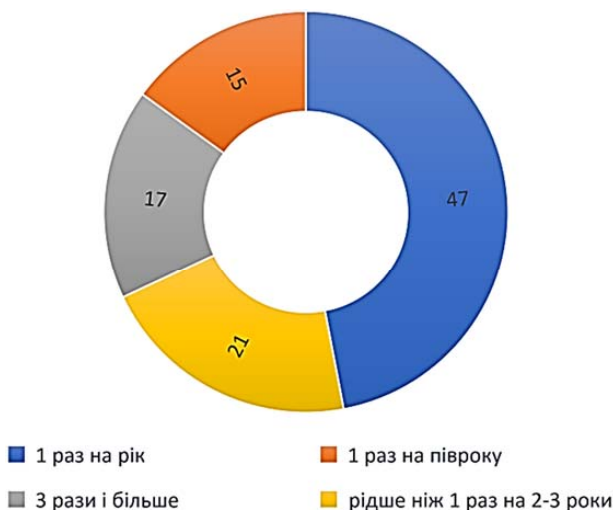

Рис. 7. Розподіл вибірки тих, хто подорожує Україною (38% опитаних), %

Джерело: побудовано автором за [20]

у віці від 15 до 45 років у рівних частках. Зі збільшенням віку опитаних їх туристична активність знижується майже у прямій пропорції до їх віку (рис. 8) [20].

Українська туристична індустрія стикається з серйозними викликами і трансформаціями через триваючу військову агресію росії. Багато туристичних підприємств змушені були припинити діяльність або адаптувати свої стратегії, зокрема, шляхом переорієнтації на волонтерство та надання гуманітарної допомоги. Закриття підприємств та зміна діяльності спричинені потребою волонтерської допомоги, зокрема у наданні транспорту для евакуації та розміщенні біженців. Український туристичний ринок зазнав значних втрат через зниження попиту як на міжнародний, так і на внутрішній туризм, при цьому багато українців, які можуть подорожувати, вибирають виїзд за кордон для евакуації, а не для відпочинку, що загрожує подальшому розвитку внутрішнього туризму [10].

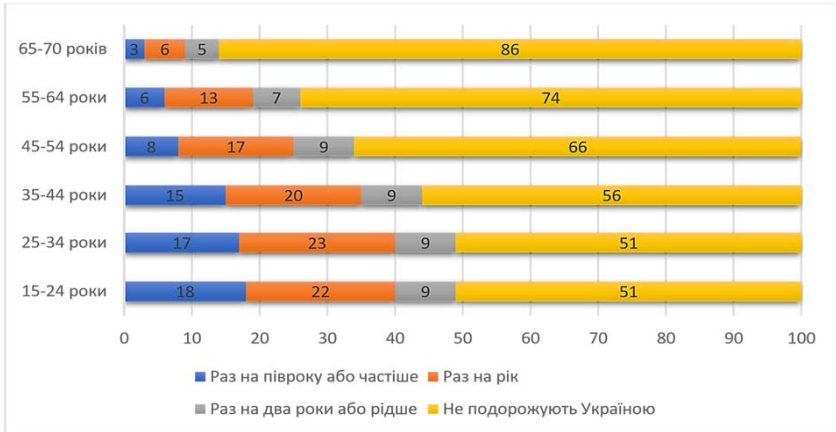

Рис. 8. Залученість українців до внутрішнього туризму залежно від статі й віку респондентів (%)

Джерело: побудовано автором за [20]

Зазначені наслідки підкреслюють складність завдання повоєнного відновлення туристичної галузі України, яка вже зараз є предметом уваги науковців, фахівців туристичного бізнесу та політичних структур, що підтверджує критичну важливість туризму у процесі відновлення національної економіки. Туризм може стати важливим чинником економічного відродження країни у постконфліктний період, сприяючи відновленню урбанізованих територій, культурних районів, світової спадщини, музеїв, а також відродженню фестивалів та інших культурних подій, де туристичні підприємства відіграють ключову роль у цих процесах регенерації.

Варто відмітити, що відновлення туристичної індустрії, зокрема внутрішнього та міжнародного туризму, тісно пов'язане з необхідністю реконструкції міст, які зазнали значних руйнувань від постійних ракетних обстрілів і бомбардувань в ході агресії росії. Зростання інтересу до місць, де відбувалися воєнні дії або сталися руйнівні катастрофи, водночас сприяє розвитку туризму. В цьому контексті рештки воєнних дій можуть навіть служити стимулом для приваблення

туристів [22, с. 75], які шукають новий досвід, відрізняючись від звичайних туристичних вражень.

У містах, які пережили війну, збереження слідів бойових дій на будівлях може служити як відображення історії цих місць. Наприклад, сліди куль на житлових будівлях у Рієці, Хорватія, є свідченням Югославських війн, а подібні пошкодження на будівлі Міністерства сільськогосподарства в Будапешті, Угорщина, нагадують про угорське збройне повстання 1956 року проти радянської влади. Однак при відновленні міст, зруйнованих війною, необхідно підходити обережно, оскільки деякі зруйновані об'єкти можуть вплинути на туристичну привабливість регіону під час їх реконструкції. Важливо обрати підходящу модель відновлення, яка відповідає архітектурному стану міста після війни.

Зокрема, можна звернутися до моделі відновлення урбаністичного туризму, окремих історичних будівель, як це було зроблено у таких містах Німеччини, як Дрезден та Берлін. Станом на червень 1945 року у Дрездені було зруйновано значну частину будівель. Після війни уламки історичних будівель були уважно зібрані, промарковані та збережені, тоді як конструкції зруйнованих будівель залишилися недоторканими. Початково відновлювалися лише окремі будівлі, і загальне відновлення міста тривало понад півстоліття, з інтенсивною фазою реконструкції, що розпочалася у 1990-х роках після об'єднання Німеччини.

Що стосується Берліну, то найбільші руйнування міста відбулись у його центрі, де було знищено до 80% будівель. У той час як Німеччина була розділена, обидва уряди розробляли окремі плани відновлення для Східного та Західного Берліна. Відновлення столиці тривало до 1980-х років. У Західному Берліні виникла потреба у повній реконструкції міста з використанням сучасних архітектурних рішень, тоді як у Східному Берліні, де соціалістична держава виділила значно менше коштів на реконструкцію, на деяких будівлях досі можна побачити сліди пошкоджень [12].

Відповідно до моделі відновлення урбаністичного туризму та окремих історичних будівель, реконструкція міста передбачає довгостроковий підхід. Наприклад, відновлення у Дрездені і Берліні було спрямоване на окремі значимі будівлі, а загальне відновлення тривало

десятиліттями, іноді лише починаючись з 1990-х років після об'єднання Німеччини. Цей підхід може бути застосований для відновлення міст в Україні, таких як Бахмут чи Волноваха, де стратегія передбачатиме поступове відновлення найцінніших історичних об'єктів.

Щодо консервативного підходу до відновлення, як у Кельні чи Мюнхені, тут акцент робиться на збереженні традиційного образу міста. Після воєнних руйнувань у Кельні, де лише Кельнський собор вцілів, реконструкція 1950-1960 років зосередилася на відновленні ключових пам'яток і збереженні архітектурного духу міста, тоді як житлові райони відновлювались в класичному стилі. Мюнхен, знищений на 42%, також пройшов через відновлення з акцентом на основні пам'ятки і місцеву архітектуру в період з 1945 по 1960 рік.

Унікальний підхід Мюнхена до відновлення полягає в швидкій реконструкції зруйнованого історичного ядра міста з одночасним переплануванням та розбудовою сучасних кварталів за його межами. Цей досвід може бути корисним при плануванні відновлення Маріуполя та інших постраждалих міст в Донецькій області [4].

Модель повної перебудови історичного центру, як у Роттердамі, Нідерланди, включає створення зовсім нових будівель в сучасних архітектурних стилях замість відновлення старих. Після повної втрати історичного центру під час війни, Роттердам вибрав шлях сучасної перебудови, яка пізніше трансформувалася в туристичну візитівку міста. Така модель також може бути придатною для Харкова чи Херсона в Україні. Модель повного відновлення старого міста і історичного центру застосована в таких містах як Варшава, Польща, та Таллінн, Естонія. Вона передбачає швидке відновлення історичних центрів міст з дотриманням відповідних до війни креслень і планів, забезпечуючи повернення місту його історичного образу.

Модель повної перебудови міста, як у Лондоні, Велика Британія, включає радикальну зміну міського планування з використанням новітніх будівельних матеріалів. Незважаючи на це, зусилля збереження історичних пам'яток залишаються пріоритетними в процесі відновлення [5].

Слід підкреслити, що залучення місцевих громад до процесу планування реконструкції міст та вибору підходів до відновлення є ключовим. Адже місто може стати успішною туристичною дестинацією

лише тоді, коли і гості, і місцеві жителі мають однакове задоволення від використання міських ресурсів і територій. Крім того, у контексті розвитку туристичної галузі важливо врахувати світові соціальні тенденції на ринку туристичних послуг, щоб зрозуміти напрямки розвитку вітчизняного туризму у рамках євроінтеграційних процесів. Зокрема, важливим є прагнення досягнути цілей сталого туризму, яке визначено як пріоритетне напрямком політики країн Євросоюзу. У багатьох європейських державах законодавство, спрямоване на сталий розвиток, було запроваджено ще на початку 2000-х років, здебільшого з екологічним акцентом, що включало заходи з охорони природи, створення національних парків, а також публікацію реєстрів рідкісних видів флори та фауни, що потребують особливого захисту [22].

Лісабонський договір 2009 року, визначаючи сталий туризм як ключовий елемент економічної конкурентоспроможності країн, лише вказував на важливість обміну кращими регіональними практиками у цій галузі. Проте, договір не передбачав європейське фінансування сталого розвитку, окрім питань, пов'язаних з транспортом і транспортною безпекою, а також не включав обов'язкової координації національних планів розвитку сталого туризму як стратегічного сектора. Таке регулювання мало б змогу значно впливати не тільки на природоохоронну діяльність, а й на соціоекономічний розвиток відвідуваних територій, сприяючи створенню робочих місць, розвитку місцевої культури та підприємництва, покращенню добробуту і якості життя місцевого населення та загальному зростанню національної економіки [23].

Контроль та гармонізація туристичної галузі в країнах Європи залишається в компетенції національних урядів, які співпрацюють з національними міністерствами та відомствами. Ці установи ведуть комплексну багатосторонню діяльність з охорони довкілля та культурно-історичної спадщини, співпрацюючи з міжнародними та регіональними організаціями для підтримки сталого туризму, розробки базових документів та виконання довгострокових та середньострокових національних і регіональних стратегій сталого розвитку, що є характерними для багатьох європейських націй.

Ці плани переважно спрямовані на створення нових інвестиційних майданчиків, територіальних та тематичних кластерів, які впро-

ваджують ІТ та соціокультурні інновації у сталому туризмі, з акцентом на охорону довкілля. Наприклад, у Фінляндії це «Дорожня карта зростання та оновлення фінського туризму», що включає реструктуризацію галузі (створення єдиного цифрового сервісу «Думати стійко») та підвищення доходів учасників під слоганом «досягнемо більшого разом». В Ірландії – програма «Люди, Планета та Політика: Розвиток туризму до 2025 року» зосереджена на розвитку через відновлення мегалітичних пам'яток у долині Бойн, а в Іспанії – «Загальні напрямки стратегії розвитку сталого туризму на 2019–2030 роки» [22].

В Південній Європі (Іспанія, Португалія, Італія) велика увага приділяється створенню так званих розумних територій і міст, включаючи Мадрид, Барселону, Малагу, Валенсію, Дностія – Сан Себастьян, Лісабон, Венецію та інші. Окрім захисту довкілля та культурно-історичних пам'яток, ключовим є впровадження програм цифровізації розумних територій, що підвищує ефективність управління у різних сферах, включаючи підготовку кваліфікованих кадрів. Стратегічне планування передбачає десезоналізацію, деконцентрацію і диверсифікацію туристичних потоків, їх розподіл за межі міських центрів та головного сезону, створення єдиних міських систем управління, що здійснюють моніторинг та кількісне лімітування, об'єднання з сусідніми сільськими районами [5]. На основі визначених напрямів поствоєнного відновлення туризму та рекреації в урбанізованих областях України, представляємо модель платформи для відновлення та керування розвитком туризму в умовах євроінтеграції (рис. 9).

Наведена модель акцентує на важливості визначення та розуміння взаємозв'язків між стійкістю і вразливістю туристичної індустрії. Вона включає тривимірний підхід до оцінки вразливості: безпосередня вразливість (обумовлена специфічними характеристиками галузі, що зумовлює її реакцію на стресові чинники та кризи), чутливість до криз (залежить від економічного, соціального, політичного капіталу), та адаптивність (здатність пристосовуватись і відповідати на виклики). Включення в модель таких параметрів дозволяє детально аналізувати критичні фактори, що впливають на здатність галузі витримувати, адаптуватися та розвиватися у посткризовий період. Запропонована модель платформи забезпечує краще розуміння нелінійності розвитку туристичної галузі, яке часто виникає через конфлікти та політичну

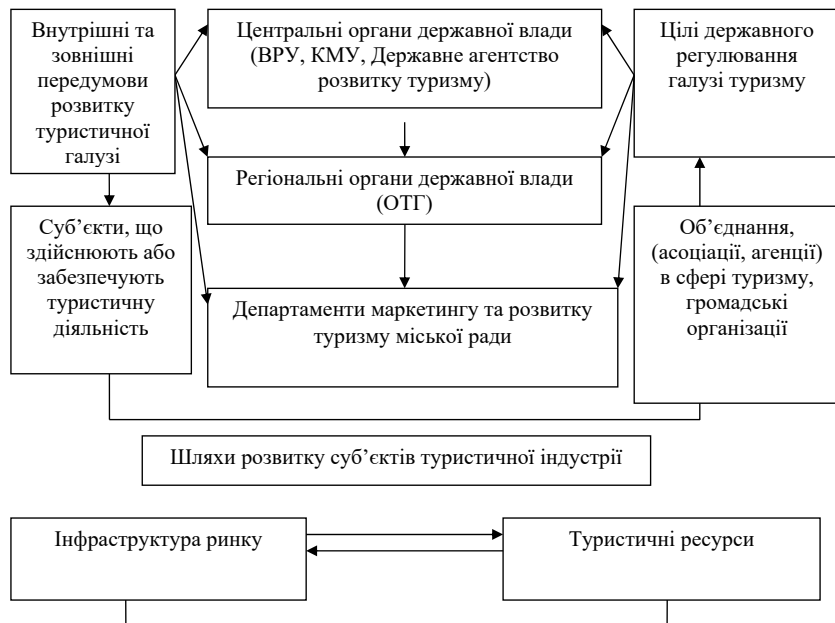

Рис. 9. Модель платформи повоєнного відновлення та управління розвитком туризму та рекреації в урбанізованих областях

Джерело: розроблено автором

нестабільність. Ця модель стає особливо актуальною після завершення війни, коли споживачі, бізнес та державні інституції прагнуть відновити нормальне функціонування в туристичній сфері. Вона вимагає адаптивності у формулюванні проактивних політичних рішень, спрямованих на уникнення хаотичного періоду відновлення, з орієнтацією на максимально послідовне та планомірне відновлення [13].

Незважаючи на потенційні загрози, такі як економічна нестабільність, соціально-політичні ризики та екологічні загрози, ефективне планування та реалізація стратегій розвитку можуть сприяти сталому розвитку туризму та рекреації в урбанізованих областях України. Однак, для ефективного розвитку цих галузей необхідно розробити та впровадити відповідні стратегії та рекомендації. Ми можемо визна-

чити і науково обґрунтувати основні стратегії і рекомендації для розвитку туризму та рекреації в урбанізованих областях України:

– стратегія розвитку туризму та рекреації через Інвестиції в транспортну інфраструктуру, включаючи аеропорти, залізничні вокзали та автодороги, сприятимуть покращенню доступності туристичних об'єктів. Наприклад, модернізація аеропортів у Києві, Львові та Одесі дозволить залучити більше міжнародних туристів. Інвестування в будівництво та реконструкцію готелів, кемпінгів, культурних та розважальних центрів підвищить комфорт та привабливість туристичних напрямків. У великих містах, таких як Київ і Львів, слід зосередитися на створенні багатофункціональних туристичних зон.

– стратегія розвитку екологічного та культурного туризму. Розробка та впровадження програм збереження та відновлення природних ландшафтів сприятиме розвитку екологічного туризму. У Київській області слід створити більше природних парків та заповідників для залучення туристів, які віддають перевагу екотуризму. Створення та промоція екотуристичних маршрутів, таких як піші та велосипедні стежки, сприятиме популяризації екологічного туризму. Наприклад, в Карпатах можна розробити нові маршрути для екотуристів.

Проведення фестивалів, ярмарок, виставок та інших культурних заходів сприятиме популяризації місцевої культури та залученню туристів. У Львові щорічно проводяться численні фестивалі, такі як Львівський міжнародний літературний фестиваль, які приваблюють туристів з усього світу. Впровадження програм збереження та популяризації культурної спадщини сприятиме розвитку культурного туризму. Наприклад, у м. Львові та м. Одесі можна створити інтерактивні музеї та культурні центри, що розповідають про історію та традиції регіону.

– стратегія покращення якості обслуговування. Інвестиції у професійне навчання та підвищення кваліфікації працівників туристичної сфери сприятимуть покращенню якості обслуговування. У Києві та Львові можна створити навчальні центри для підготовки кадрів у сфері туризму та гостинності. Впровадження міжнародних стандартів якості у сферу туризму забезпечить високий рівень обслуговування та задоволення потреб туристів, що підвищить конкурентоспроможність українських туристичних об'єктів на міжнародному ринку.

– маркетингові стратегії. Проведення маркетингових кампаній для популяризації туристичних об'єктів та напрямків сприятиме залученню більшої кількості туристів. Використання соціальних мереж, інтернет-платформ та інших сучасних засобів комунікації допоможе досягти ширшої аудиторії. Розробка унікальних туристичних брендів для різних регіонів України сприятиме їх просуванню на міжнародному ринку. Наприклад, Львів можна позиціонувати як культурну столицю України, а Одесу – як перлину Чорного моря [13].

Також в межах нашого дослідження ми можемо сформуванати рекомендації для розвитку туризму та рекреації, а саме:

– розробка та впровадження державних інвестиційних програм для підтримки розвитку туризму та рекреації сприятиме залученню додаткових фінансових ресурсів:

– надання пільг та субсидій підприємствам, що займаються розвитком туристичної інфраструктури, сприятиме стимулюванню їхньої діяльності;

– розвиток публічно-приватного партнерства сприятиме ефективному використанню ресурсів та залученню інвестицій у туристичну галузь;

– співпраця між державними органами, приватними підприємствами та громадськими організаціями забезпечить координацію зусиль для розвитку туризму та рекреації;

– розробка та впровадження цифрових платформ для надання інформації про туристичні об'єкти, бронювання послуг та організацію поїздок сприятиме покращенню зручності для туристів;

– використання інноваційних технологій, таких як віртуальна та доповнена реальність, для створення інтерактивних екскурсій та розважальних програм сприятиме залученню туристів;

– розробка та впровадження освітніх програм у сфері туризму та гостинності сприятиме підготовці висококваліфікованих кадрів;

– організація курсів підвищення кваліфікації для працівників туристичної сфери забезпечить високий рівень обслуговування туристів.

Сформовані заходи і стратегічні ініціативи ми можемо представити в таблиці 6.

Стратегії розвитку туризму та рекреації в урбанізованих областях України

Стратегія	Опис	Приклад	Місто	Потенціал	Рекомендації
Розвиток інфра-структури	Модернізація транспортної інфраструктури: Інвестиції в транспортну інфраструктуру, включаючи аеропорти, залізничні вокзали та автодороги, сприятимуть покращенню доступності туристичних об'єктів.	Модернізація аеропортів у Києві, Львові та Одесі	Київ, Львів, Одеса	Залучення міжнародних туристів	Залучення приватних інвесторів
Розвиток екологічного туризму	Збереження природних ландшафтів: Розробка та впровадження програм збереження та відновлення природних ландшафтів сприятиме розвитку екологічного туризму.	Створення природних парків у Київській області	Київська область	Популяризація екотуризму	Впровадження екологічних стандартів
Підтримка культурного туризму	Організація культурних заходів: Проведення фестивалів, ярмарок, виставок та інших культурних заходів сприятиме популяризації місцевої культури.	Львівський міжнародний літературний фестиваль	Львів	Залучення туристів з усього світу	Розширення маркетингових кампаній
Покращення якості обслуговування	Професійне навчання працівників: Інвестиції у професійне навчання та підвищення кваліфікації працівників туристичної сфери.	Створення навчальних центрів у Києві та Львові	Київ, Львів	Покращення якості обслуговування	Запровадження стимулюючих програм
Маркетингові стратегії	Просування туристичних напрямків: Проведення маркетингових кампаній для популяризації туристичних об'єктів та напрямків.	Позиціонування Львова як культурної столиці України	Львів	Залучення більшої кількості туристів	Використання соціальних мереж та інтернет-платформ

Джерело: розроблено автором

Розвиток туризму та рекреації в урбанізованих областях України вимагає комплексного підходу, що включає розвиток інфраструктури, підтримку екологічного та культурного туризму, покращення якості обслуговування та впровадження ефективних маркетингових стратегій. Державна підтримка, співпраця між державним та приватним секторами, інновації та цифровізація, а також розвиток людського капіталу є ключовими факторами для успішного розвитку цих галузей. Впровадження цих стратегій та рекомендацій сприятиме зростанню економіки, збереженню культурної спадщини та покращенню якості життя населення в урбанізованих областях України.

4. Висновки

Визначено, що розвиток туризму та рекреації в урбанізованих областях сприяє значному економічному зростанню, створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя населення. Туризм генерує доходи для місцевих громад через витрати туристів на проживання, харчування, розваги та інші послуги. Було виявлено, що туризм є важливим фактором розвитку локальної культури та традицій в урбанізованих областях України. Він сприяє збереженню культурної спадщини через фінансування реставраційних робіт та підвищення інтересу до історії. Популяризація локальних традицій відбувається через проведення фестивалів та культурних заходів, підтримку народних ремесел. Взаємодія культур, збагачення місцевих традицій новими ідеями та звичаями також є важливими аспектами впливу туризму. Підвищення соціальної активності, залучення місцевих жителів до культурних ініціатив і розвиток волонтерства сприяють зміцненню соціальної єдності та розвитку місцевих громад. Обґрунтовано, що ефективний розвиток туризму та рекреації в урбанізованих областях України потребує комплексного підходу, що включає інвестиції в інфраструктуру, підтримку екологічного та культурного туризму, покращення якості обслуговування та впровадження ефективних маркетингових стратегій. Державна підтримка та співпраця між державним і приватним секторами є ключовими для успішного впровадження цих стратегій.

Були розроблені стратегії розвитку урбаністичного туризму, які повинні включати програми збереження та відновлення природних ландшафтів, створення природних парків та заповідників, а також

організацію культурних заходів, таких як фестивалі, ярмарки та виставки. Такі заходи сприятимуть популяризації місцевої культури та екотуризму, залученню туристів та збереженню культурної спадщини України.

Список літератури:

1. Алієва А. Ю. Концептуальні засади сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери на засадах інклюзивного зростання. *Вісник Нац. ун-ту водного господарства та природокористування. Сер.: Екон. науки*. Рівне : НУВГП, 2020. Вип. 2(90). С. 3–13.
2. Бардаш С., Черниш Д. Сутність екологічного туризму та його зміни в умовах сталого розвитку. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 152. С. 482–488. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/3204> (дата звернення: 05.07.2024).
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. Київ : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2013. 216 с.
4. Борисюк О. А., Дудник І. М., Беркова О. П. Географічний регіон як об'єкт туристичного маркетингу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія*. 2019. Вип. 4 (74). С. 23–31.
5. Герасимчук З. В. Особливості раціонального використання туристичний ресурсів. URL: http://zntu.edu.ua/uploads/dept_s&t.pdf (дата звернення: 01.07.2024)
6. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/za-9-misyaciv-2023-roku-do-derzhavnogo-byudzhetu-vid-turistichnoyi-galuzi-nadiyshlo-mazhe-1-5-mlrd-grn> (дата звернення: 14.06.2024).
7. Зарубіна А., Сіра Е., Демчук Л. Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.3278/2/2524-0072/2022-41-14> (дата звернення: 14.01.2024).
8. Захарова Т. В. Напрями розвитку туристичного бізнесу України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-6>
9. Касенкова Катерина. Промисловий туризм як перспективний вектор розвитку туристичних дестинацій для індустріальних регіонів. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-25>
10. Левицька І. В. Розвиток туристсько-рекреаційного потенціалу регіону як основа формування туристичного кластера. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 9. С. 92–96.
11. Македон В. В., Чабаненко А. В. Факторні складові цифровізації глобальної економіки та макроекономічних систем країн світу. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.11>

12. Міжнародний туристичний форум «Туризм в Україні: виклики та відновлення». URL: https://kneu.edu.ua/ua/mijnarodniy_turist/ (дата звернення: 15.06.2024).

13. Моца А., Шевчук С., Серета Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31> (дата звернення: 14.01.2024).

14. Національна туристична організація України. URL: <https://nto.ua/> (дата звернення: 14.06.2024).

15. Офіційний сайт Природно-заповідного фонду Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів України. URL: <https://wownature.in.ua> (дата звернення: 14.06.2024).

16. Радіонова О. М., Добрянська А. Ю. Аналіз розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні. *Економіка та управління національним господарством*. 2019. № 47 (1). С. 73–78.

17. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2022. Вип. 46. С. 11–15.

18. Слатвінська Л. А. Сучасний стан та перспективи розвитку суб'єктів туристичної діяльності в Україні. *Економічні горизонти*. 2023. № 4 (26). С. 76–87. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(26\).2023.291960](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(26).2023.291960)

19. Слатвінська Л. А., Збиранник О. М. Аналіз та оцінка туристичної активності суб'єктів екскурсійного туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-71>

20. Сталій розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Анастасія Юріївна Савчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2022. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 2,84 Мб.

21. Титаренко Л. М., Рябокін Є. О. Підприємництво у сфері туризму в умовах глобальних трансформацій. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/96.pdf (дата звернення 14.06.2024).

22. Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку : монографія / За ред. проф. В. В. Александрова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 268 с.

23. Хитра О. Туристичний брендинг в умовах економіки вражень. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-64>

24. Хохуляк О. Функціонально-організаційна модель управління сталим розвитком територіальної громади. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 4(32). С. 233–244. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-4\(32\)-233-244](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-4(32)-233-244)

25. Фінансово-економічні наслідки війни. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoeconomichni_naslidki.html Tourism (дата звернення: 14.06.2024).

26. Юхновська Ю. О. Теоретичні підходи до визначення сутності туристичного потенціалу регіону. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. № 1. Том 30 (69). С. 42–46.

27. Kucher A., Honcharova A., Kucher L., Bieloborodova M., Bondarenko L. Impact of War on the Natural Preserve Fund: Challenges for the Development of Ecological Tourism and Environmental Protection. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2023. 14. P. 2414. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v14.5\(69\).23](https://doi.org/10.14505/jemt.v14.5(69).23)

28. Patsiuk Viktoriia, Kazakov Volodymyr. Industrial tourism as an effective direction of urban regeneration (analysis of Kryvyi Rih practice). *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University, series Geology. Geography. Ecology*. 2023. Pp. 188–201. DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-58-15>

29. Tourism Satellite Accounts in Europe 2023 edition. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7870049/16527548/KS-FT-22-011-EN-N.pdf/c0fa9583-b1c9-959a-9961-94ae9920e164?version=1.0&t=1681374355336> (дата звернення: 05.07.2024).

30. Zamula I., Shavurska O. Strategic directions for restoration of environmental security of the Polissia region in the post-war period. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2023. № 7(1). P. 02. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.01.02>

References:

1. Aliieva A. Yu. (2020). Kontseptualni zasady staloho rozvytku turystychno-rekreatsiinoi sfery na zasadakh inkluzyvnoho zrostantia. *Visnyk Nats. un-tu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Ser.: Ekon. nauky*. Rivne: NUVHP. Vyp. 2(90), pp. 3–13. (in Ukrainian)

2. Bardash S., Chernysh D. (2023). Sutnist ekolohichnoho turyzmu ta yoho zminy v umovakh staloho rozvytku. *Scientific Collection «InterConf»*. № 152. P. 482–488. Available at: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/3204> (accessed 05.07.2024). (in Ukrainian)

3. Beidyk O. O. (2013). Rekreatsiino-turystski resursy Ukrainy: metodolohiia ta metodyka analizu, terminolohiia, raionuvannia : Monohrafiia. Kyiv: Vyd.-polihraf. tsentr «Kyivskiy universytet», 216 s. (in Ukrainian)

4. Borysiuk O. A., Dudnyk I. M., Berkova O. P. (2019). Heohrafichnyi rehion yak ob'iekt turystychnoho marketynhu. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni tarasa Shevchenka. Seriya: Heohrafiia*. Vyp. 4 (74). P. 23–31. (in Ukrainian)

5. Herasymchuk Z. V. Osoblyvosti ratsionalnoho vykorystannia turystychny resursiv. Available at: http://zntu.edu.ua/uploads/dept_s&r.pdf (accessed 01.07.2024). (in Ukrainian)

6. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu Ukrainy. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/za-9-misyaciv-2023-roku-do-derzhavnogo-byudzhetu-vid-turistichnoyi-galuzi-nadiyshlo-mazhe-1-5-mlrd-grn> (accessed 14.06.2024). (in Ukrainian)

7. Zarubina A., Sira E., Demchuk L. (2022). Osoblyvosti turyzmu v umovakh voiennoho stanu. *Ekonomika ta suspilstvo*. Vyp. 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14> (accessed 14.01.2024). (in Ukrainian)

8. Zakharova T. V. (2023). Napriamy rozvytku turystychnoho biznesu Ukrainy. *Ekonomika ta suspilstvo*. Vyp. 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-6> (in Ukrainian)

9. Kasenkova Kateryna (2021). Promyslovyi turyzm yak perspektyvnyi vektor rozvytku turystychnykh destynatsii dlia industrialnykh rehioniv. *Ekonomika ta suspilstvo*. Vyp. 27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-25> (in Ukrainian)

10. Levytska I. V. (2016). Rozvytok turystsko-rekreatsiinoho potentsialu rehionu yak osnova formuvannia turystychnoho klastera. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Vyp. 9, pp. 92–96. (in Ukrainian)

11. Makedon V. V., Chabanenko A. V. (2022). Faktorni skladovi tsyfrovizatsii hlobalnoi ekonomiky ta makroekonomichnykh system krain svitu. *Efektivna ekonomika*. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.11>. (in Ukrainian)

12. Mizhnarodnyi turystychnyi forum «Turizm v Ukraini: vyklyky ta vidnovlennia». Available at: https://kneu.edu.ua/ua/mijnarodniy_turist/ (accessed 15.06.2024). (in Ukrainian)

13. Motsa A., Shevchuk S., Sereda N. (2022). Perspektyvy pisliavoiennoho vidnovlennia sfery turizmu v Ukraini. *Ekonomika ta suspilstvo*. Vyp. 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31> (accessed 14.01.2024). (in Ukrainian)

14. Natsionalna turystychna orhanizatsiia Ukrainy. Available at: <https://nto.ua/> (accessed 14.06.2024). (in Ukrainian)

15. Ofitsiinyi sait Pryrodno-zapovidnoho fondu Ministerstva zakhystu dovkilia i pryrodnykh resursiv Ukrainy. URL: <https://wownature.in.ua>. (accessed 14.06.2024). (in Ukrainian)

16. Radionova O. M., Dobrianska A. Yu. (2019). Analiz rozvytku kulturno-piznavalnoho turizmu v Ukraini. *Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom*. № 47 (1). P. 73–78. (in Ukrainian)

17. Roik O. R., Nedzvetska O. V. (2022). Shliakhy rozvytku turystychnoi sfery Ukrainy u voiennyi period. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii Ekonomichni nauky*. Vyp. 46. P. 11–15. (in Ukrainian)

18. Slatvinska L. A. (2023). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku subiektiv turystychnoi diialnosti v Ukraini. *Ekonomichni horyzonty*. № 4 (26). P. 76–87. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(26\).2023.291960](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(26).2023.291960) (in Ukrainian)

19. Slatvinska L. A., Zbyrannyk O. M. (2023). Analiz ta otsinka turystychnoi aktyvnosti subiektiv ekskursiinoho turizmu v Ukraini. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-71> (in Ukrainian)

20. Stalyi rozvytok turizmu ta rekreatsii: suchasni vyklyky y perspektyvy dlia Ukrainy [Tekst] : monohrafiia / Nataliia Volodymyrivna Pavlikha, Iryna Oleksandrivna Tsybaliuk, Anastasiia Yuriivna Savchuk. – Lutsk: Vezha-Druk, 2022. – 1 elektron. opt. dysk (CD-ROM). – Obiem danykh 2,84 Mb. (in Ukrainian)

21. Tytarenko L. M., Riabokin Ye. O. (2021). Pidpriemnytstvo u sferi turizmu v umovakh hlobalnykh transformatsii. *Efektivna ekonomika*. № 9. Available at:

http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/96.pdf (accessed 14.06.2024). (in Ukrainian)

22. Turyzm v systemi prioritativ rehionalnoho rozvytku : monohrafiia / Za red. prof. V. V. Aleksandrova. Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina, 2016. 268 p. (in Ukrainian)

23. Khytra O. (2022). Turystychni brendynh v umovakh ekonomiky vrazhen. *Ekonomika ta suspilstvo*. Vyp. 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-64>. (in Ukrainian)

24. Khokhuliak O. (2023). Funktsionalno-orhanizatsiinamodel upravlinniastalym rozvytkom terytorialnoi hromady. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*. № 4(32). P. 233–244. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-4\(32\)-233-244](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-4(32)-233-244) (in Ukrainian)

25. Finansovo-ekonomichni naslidky viiny. Available at: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoekonomichni_naslidki.html Tourism (accessed 14.06.2024). (in Ukrainian)

26. Iukhnovska Yu. O. (2019). Teoretychni pidkhody do vyznachennia sutnosti turystychnoho potentsialu rehionu. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Ekonomika i upravlinnia*. № 1. Tom 30 (69). P. 42–46. (in Ukrainian) Kucher A., Honcharova A., Kucher L., Bieloborodova M., Bondarenko L. (2023).

27. Impact of War on the Natural Preserve Fund: Challenges for the Development of Ecological Tourism and Environmental Protection. *Journal of Environmental Management and Tourism*. № 14. P. 2414. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v14.5\(69\).23](https://doi.org/10.14505/jemt.v14.5(69).23) (in Ukrainian)

28. Patsiuk Viktoriia, Kazakov Volodymyr (2023). Industrial tourism as an effective direction of urban regeneration (analysis of Kryvyi Rih practice). *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University, series Geology. Geography. Ecology*. P. 188–201. DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-58-15> (in Ukrainian)

29. Tourism Satellite Accounts in Europe 2023 edition. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7870049/16527548/KS-FT-22-011-EN-N.pdf/c0fa9583-b1c9-959a-9961-94ae9920e164?version=1.0&t=1681374355336> (accessed 05.07.2024). (in Ukrainian)

30. Zamula I., Shavurska O. (2023). Strategic directions for restoration of environmental security of the Polissia region in the post-war period. *Journal of Innovations and Sustainability*. № 7(1). P. 02. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.01.02> (in Ukrainian)